

PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK LİSANS PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN CİNSİYET VE SINIF DEĞİŞKENİNE GÖRE ÖLÜM KAYGI DÜZEYLERİ

COUNSELING AND GUIDANCE GRADUATE STUDENTS OF GENDER
AND CLASS VARIABLES DEATH ANXIETY LEVELS

Hatice KUMCAĞIZ*

Müge YILMAZ**

ÖZET: *Bu araştırmada, psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programı öğrencilerinin ölüme ilişkin kaygı düzeylerinin cinsiyet ve sınıf değişkenine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma verileri Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik lisans programında öğrenim gören 92'si birinci sınıf, 102'si ikinci sınıf, 71'i üçüncü sınıf, 140'ı dördüncü sınıf toplam 405 öğrenciden 2010-2011 eğitim ve öğretim yılı bahar döneminde toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu" ve "Ölüm Kaygısı Ölçeği" uygulanmıştır. Verilerin analizinde "t testi" ve "tek yönlü varyans analizi" kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde, ölüm kaygısı puanlarının cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür.*

Anahtar Kelimeler: *Ölüm Kaygısı, Psikolojik Danışma, Rehberlik, Öğrenci.*

Extended Abstract: *Death is a phenomenon occupying the mind which individuals face throughout their lives. Every individual explains death from their own points of view. This explanation process influence individuals psychologically and socially. Some individuals perceive death as an ultimate end and some see it as liberation while some individuals are terribly afraid of and anxious about death. It is necessary to psychologically support those individuals experiencing death anxiety whose lives, therefore, are adversely affected. Psychological counsellors professionally involved in humanitarian assistance work with clients who experience several problems. Those clients may be individuals whose lives are adversely affected by intense death anxiety, or their relatives. Those individuals need to be psychologically supported to lead a good quality life. To psychologically*

* Yrd.Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri ABD,
haticek@omu.edu.tr

** Yrd.Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri ABD,
mugeyil@omu.edu.tr

help those individuals who experience extreme death anxiety, and whose quality of life, as result, is adversely affected is critical to increase the quality of life. Counsellors should provide psychological support for those individuals whose mood is negatively affected to have them improve their psychological state. Counsellors should determine the feelings and opinions related to death so that they will experience an effective counselling process together with their clients and provide effective psychological support, which will also lead counsellor to analyse themselves.

This research aims to examine the levels of death anxiety of the undergraduate students of psychological counselling and guidance in terms of the variables gender and grade levels. The sample group of this descriptive research consists of 405 students studying at Ondokuz Mayıs University, Faculty of Education, Department of Psychological Counselling and Guidance in the Spring Term 2010-2011.

The data collection tools were "the Personal Information Form" for determining the characteristics of gender and grade levels and "the Death Anxiety Scale" translated into Turkish by Akca and Kose (2008). The scale's score interval changes from zero to five, which means that as the scores increase, so do the levels of death anxiety.

The dependent variable of this research was death anxiety score while gender and grade levels are the independent variables. T- Test was used to determine whether students' point averages related to their levels of death anxiety differ by the gender variable. "One way variance of analysis" was used to whether students' point averages related to their levels of death anxiety differ by the grade levels.

The analysis results indicate that the death anxiety scores of female and male students significantly differ by gender ($p < .01$). In his study, Abdel-Khalek (2003) discovered that men thought about death more often than women, however, women felt more negative emotions about death. Many studies on gender and death accordingly suggested that women experienced greater death anxiety than men (Erdogdu & Ozkan, 2007; Tang, Wu, & Yan, 2002; Ayten, 2009; Tang et al., 2011). Descriptive statistics obtained from the adaptation study of the Death Anxiety Scale showed that women experienced higher levels of death anxiety than men (Akca & Kose, 2008). In his study on adolescents, Cotter (2003) similarly discovered that females experienced greater death anxiety than males. All the studies above mentioned appear to confirm the findings of our research. The fact that females experience greater death anxiety than males during adolescence clearly indicates the relationship of gender to death anxiety. This fact shows parallelism with individuals' mental development and learning (Sezer & Saya, 2009).

Another finding was that death anxiety point averages of the students did not differ significantly among groups in terms of gender ($F = 1.890, p > .05$). Although the death anxiety point averages of first graders ($X = 8.19$), of second graders ($X = 8.66$), of third graders ($X = 9.04$) and of fourth graders ($X = 8.02$) were different from each other, this difference was not significant ($t = 0.13, p > .05$). In his study on university students, Yildiz (2006) accordingly discovered that university education was effective in neither increasing nor decreasing death anxiety, and that although the death anxiety point averages of the first grade students of the Divinity School were higher than those of the fourth graders, the difference was not significant. This research findings show parallelism with ours in that the difference was not significant although the death anxiety levels of first grade students were higher than those of fourth graders. The reason that both researches have same results may be attributed to the effect of the characteristics of adolescence. As is known, adolescence is characterized as a psychologically stormy period during which adolescents continuously struggle with their parents as well as themselves, feel apprehension and intense anxiety, and behave inconsistently (Yorukoglu, 1993). As the research findings suggest, adolescents consider death as termination of existence and think that they will miss out on life's pleasures, and thus experience fear and anxiety (Yildiz, 2006; Hokelekli, 1991b).

In conclusion, death anxiety is a phenomenon which raises difficulties for professionals serving in psychological counselling services. This research discusses death anxiety of counsellor candidates in terms of several variables.

Following suggestions can be made in the light of the research findings: Studies should be conducted to raise counsellor candidates' awareness of death anxiety. Psychological counselling environments where female students experiencing high level of death anxiety can face and express their emotions should be set up so that they will be helped to prepare for their future lives. Finally, further researches should be carried out with different variables in a different sample group.

Key Words: Death Anxiety, Psychological Counseling, Guidance, Student

GİRİŞ

İnsan için kaçınılmaz ve nihai bir son olan ölüm aynı zamanda hiçbir ayırım yapmaması açısından da eşitlikçi bir özelliğe sahiptir. Her zaman bizimle olmuş ve olmaya da devam edecektir. İnsan varlığının ayrılmaz bir parçası olmasından dolayı ölüm, hepimizin ilgi duyduğu bir konu olmuştur (Yıldız 2006, 22).

Ölüm kavramını zihinde canlandırmak ve bununla ilgili fanteziler geliştirmek halinde bireylerin yaşantısını anlamlandırmada ve manevi değerlerin oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır (Kübler-Ross 2010, 12). Yaşamın bir parçası olan ölüm, insanoğlunun ilgi duyduğu ve anlamaya çalıştığı bir konu olmuştur. İnsanoğlunu bu denli meşgul eden ölüm kavramının çeşitli kültürlerde ve toplumlarda farklı tanımları yapılmıştır (Tarhan ve Arı 2006,33). Ölüm, canlıların yaşamsal görevlerinin bir daha yinelenemeye üzere sona ermesi (Hançerlioğlu 1978, 22; Çıkrıklar 2010, 7), ömrün sona ermesi (Kübler-Ross 2010,14) şeklinde tanımlanmıştır. Maddi olarak ölüm, canlı organizmanın kendini yenileme yeteneğini yitirmesi veya kalp, akciğer ve beyin gibi hayati organlardan birinin ya da bir kaçının tamamen işlevini kaybetmesiyle hayatın sona ermesi şeklinde ifade edilmektedir. Manevi ve dini açıdan ölüm, ruhun bedenden ayrılması olarak kabul edilmektedir (Tarhan ve Arı 2006, 43; Zeiler 2009, 454; Karaca 2000, 38). İnsanlar, ölüm karşısında sergiledikleri tutumları yazılı, sözlü ve davranış düzeyinde çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir (Erdoğan ve Özkan 2007, 174; İnci ve Öz 2009, 254-256). Pek çok insan ölüm olayı ile sıklıkla karşılaşmış olmasına rağmen kendisine yakın birinin ölümü veya ölüyor olması durumunda duygusal anlamda sıkıntı yaşamaktadır. Ölüm yaşamımızdaki en büyük kayıp olgusudur. Bununla birlikte, deneyimlenmemiş olana karşı duyulan korku, yok olma korkusu ve bilinmeyene doğru yapılan yolculuk her bireyi korkutabilmektedir (Hui & Fung 2009, 33-36; Yıldız 2004,124-126; Dik 2005,60). Yalom'a göre, "her şeyin temelinde ölüm kaygısı vardır". Bu nedendir ki ölüm düşüncesi insan hayatını olumsuz yönde etkileyebilir (Yalom 1999,113).

Yakın zamana kadar Batı toplumlarında "tabu" olarak görülen ölüme ilişkin örüntü değişmiş, Tanatoloji, yani ölüm üzerinde düşünülmüş ve onun gizemleri bulunmaya çalışılmıştır. Bu süreçte, tıp bilimi her ne kadar insanın yaşamını korumayı hedef alan çalışmalar yapsa da ölümün kaçınılmaz olduğunun bilincine varmış, insanoğlu için doğumdan itibaren tek mutlak gerçeğin ölüm olduğunu kabul etmiştir. Bu mutlak gerçek varoluşun anlamının temelinde yer almaktadır. Ancak, ölüm aynı zamanda artık varolmama tehdidini de temsil etmektedir; dolayısıyla, ölümden kaçamayacağının farkına varan insan varoluş anksiyetesi yaşatmaktadır (Onur 1997, 77; Aksu ve Okçay 2010, 115-118; Kübler-Ross 2010, 82-92; Sinclair 2011, 182-184; Tarhan 2009, 88-90). Çünkü, ölüm hem bireyin dünyasında hem de toplumsal düzlemde çoğu zaman basit bir olay olarak algılanmamıştır. (Hökelekli 1991a, 85-88). Ölümü sorgulayan ve ölümlerle sonlanan bir yaşam sürdürdüğünün farkına varabilen birey için ölümden çok bireyin ölüme yüklediği anlam onun ölüme karşı duygularının belirleyicisi olmaktadır (Ersanlı 2005, 34). Bireyin ölüme yüklediği

duygularda anksiyete, korku ya da kaygı duygu durumları yer almaktadır. Bu duyguların temelinde insanın ölümlük acı ve ızdırap çekeceği endişesi ve inancı da yer almaktadır (Hökelekli 1992, 60-62).

Hemen her bireyde düşük veya yüksek düzeyde bir ölüm korkusunun olduğu ve genel olarak ölüm korkusu olarak ifade edilen korkuya belirsizlik, bedeni kaybetme, yalnızlık, yakınlarını kaybetme gibi korkuların yol açtığı ileri sürülmektedir. Bilinmektedir ki bireyin kendisini güvende hissedebilmesi için, ileride yaşayacağı günlerde kaygı verecek durumların olmaması ve dolayısıyla daha da ileri giderek, ölüm ve öldükten sonra ne olunacağı konusunda kaygı verecek unsurların ortadan kaldırılması gerekir. Bir şey hakkında belirsizlik, insanda kaygıya yol açtığına göre, ölüm ve öldükten sonra neler olacağı konusundaki belirsizlik ve bilgisizlik de kaygıya ve korkuya yol açabilmektedir. Bu nedenle, ölüm kavramı, kaygı ve korku ile ilişkilendirilebilir (Yıldız 2006, 46-52; Benton, Christopher & Walter 2007, 340-344; Karaca 2000, 32-34; Gülseren vd 2000, 135-136).

Kaygı, fiziksel ve toplumsal çevreden gelen tehlikelere karşı bireyi uyarma, gerekli uyumu sağlama ve yaşamı sürdürme işlevine katkıda bulunan doğal bir duygudur (Geçtan 1981, 84). Ölüm kaygısı ve korkusu, ölüm bilinci olarak kullanılan bir kavramdır (Abdel-Khalek&Tomas-Sabado 2005, 162). Kaygı ve korku kavramları çoğu kez birbiri yerine kullanılmaktadır (Cüceloğlu 1991, 92). Ölüm ile ilgili duygular ifade edilirken de benzer kullanımlar görülmektedir. Bu sebeple, konu ile ilgili daha önce yapılan araştırmalarda (Yıldız 2001, 5; Akça ve Köse, 2008, 10; Ayten 2009, 92) olduğu gibi bu araştırmada da “ölüm kaygısı” kavramı kullanılacaktır.

Bireyler, ölümle ilgili düşüncelerini farklı reaksiyonlarla göstermektedirler. “Ölüm düşüncesi” kimi için bir stres kaynağı iken, kimi için stresten kurtulma yolu; kimine göre bir yok oluş iken, kimine göre de ölümsüz bir hayatın başlangıcını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, bireyler ölümle yüz yüze geldiklerinde birbirlerinden değişik davranışlar sergilemektedirler. Bir yandan sağlıklarını korumaya yönelik davranışları artarken, diğer yandan sağlıklarını tehdit eden uyumsuz davranışlara da yönelebilmektedirler. Bu bakış açısı sonucunda, kimi insan ölüm karşısında çok kaygılanırken, kimi sevinç duyabilmektedir (Geçtan, 1990, 42; Tarhan ve Arı 2006, 46; Arndt, Routledge & Goldenberg 2006, 594-596; Lehto & Stein 2009, 26-28).

Ölüm ile ilgili düşünceleri bazı bireyler aktif bir şekilde bastırarak kendinden uzaklaştırırken, bazıları da ölümü mantıksal bir şekilde

açıklamaktadır. Ancak aşırı, ölçsüz, patolojik şekilde ortaya çıkan ölüm düşüncesi insanın psikolojisini olumsuz etkileyebilmektedir (Bozo, Tunca ve Şimşek 2009, 378-380; Karaca 2000, 47). Ölüm düşüncesinin insan hayatına etkisi kaçınılmazdır. Ölümün düşünülmesi ve araştırılması bireyin manevi değerler oluşturmada oldukça etkili olabilirken çoğunlukla bireyin günlük yaşantısını olumsuz etkilemektedir (Top, Saraç ve Yaşar 2010, 16-18; Elkins&Fee 1980, 150-152). Ölüm kaygısı, bireyin hayatının bütün dönemlerine yayılan bir kaygı durumudur. Bireylerin uzun süre hastalık ve ölüm olaylarına maruz kalmalarının ölüm kaygısını ortaya çıkardığı bilinmektedir (Karaca, 2000, 12; Routledge & Juhl 2010,847; Ledenberg&Joshi 2007,62).

Ölümler ile ilgili temel felsefi varsayımlar en çok "Varoluşçuluk" ekolu içinde geçmektedir. Bu ekole göre; ölüm biyolojik anlamda yaşam ve ölüm olgularını birbirinden kesin çizgilerle ayırırken diğer taraftan psikolojik olarak iç içe geçmektedir, şeklinde belirtilmektedir (Geçtan 1989, 44; Yalom 1999, 52). Bu nedendir ki ölüm anksiyetesi hepimizin benliğinin derinliklerinde, bilinçli dünyamıza ulaşmadan yaşanmaktadır. Bu kaygı, otantik bir yaşam sürdürmediğimizde yüzleşmek durumunda kalacağımız 'yok'tan uzaklaşabilmek için 'üretilen şeyler'den korkma biçiminde yaşanmaktadır. Bir başka deyişle, kendini varedememe sonucu oluşan vakumu doldurmak için üşüşen kaygılar ve korkular yaşanmaktadır (Geçtan 1990, 48).

Ölüme ilişkin kaygı ve korkuların temelinde iki etmen olduğu ileri sürülmektedir Birincisi psikolojik sağlıktır. Depresyon, kaygı düzeyi gibi psikolojik sağlık ile ilgili sorunlar, kişinin yüksek ölüm kaygısı duymasına yol açabilmektedir. İkincisi ise öznel deneyimler yani, öğrenmedir. Bireyin yaşamı boyunca karşılaştığı ölüm olayları, kaybettiği yakınları vb. durumlar ölüme ilişkin kaygı ve korku düzeyini belirlemektedir. "Bu görüşten hareketle temel varsayım, ölüm kaygısının her insanda bulunduğu ve bu kaygı düzeyinin kişinin ruhsal durumunu yakında etkilediği söylenebilir. Ölüm ile ilgili sahip olduğumuz bilgilerin bir kısmının öğrenme sonucu elde edildiği göz önüne alındığında, ölüm kaygı düzeylerinin evrensel olduğu, kültürden kültüre ve farklı dini inanışlara göre değişiklik göstermektedir (Erdoğan ve Özkan 2007, 172-174).

Konu ile ilgili Türkiye'deki ulaşılabilen literatürde, ölüm korkusunu anlama (Bozo, Tunca ve Şimşek 2009, 375-377), ölüm kaygısı (Erdoğan 2008,85), ölüm düşüncesi (Çevik 2005, 90), hemşirelik hizmetleri esnasında ölüm ve ölümcül hastaya yaklaşım ve tutumlar (Kavlak, Ertem ve Sevil 2008, 4; Onan 2001, 32) ve hekimlerin ölüm ve ölümcül

hastaya karşı tutumlarını araştıran (Özkiriş vd. 2011, 90) çalışmalara rastlanılmıştır. Ölüm ile ilgili çalışmalar sadece sağlık alanıyla sınırlandırılmamalıdır.

Son yıllarda Türkiye’de yaşanan deprem, terör ve benzeri olaylar sonrasında sağlık hizmetlerinin yanı sıra psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinden de faydalandığı görülmektedir. Özellikle kayıp yaşayan bireylerin psikolojik destek ihtiyaçları belirgin bir hal almaya başlamıştır. Bu yönden psikolojik danışman adaylarının da sağlık profesyonelleri gibi bireylere gerekli psikososyal desteği sağlayabilecek bilgi ve becerilere sahip olmasının yanı sıra bu hizmeti sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmesi için ölüme ilişkin duygularının da farkında olması gerekmektedir. Psikolojik danışmanların kayıp ve yas duygusu yaşayan bireylere yardımcı olabilecek yeterlikte olup olmadığı konusunda yüzleşmeye ve ölüme karşı kendi duygularının farkındalığına gereksinimleri bulunmaktadır. İhtiyaç halinde psikolojik danışmanların yas yaşayan bireylere psikolojik yardım vermeye kendilerini hazır hissetmeleri gerekmektedir (Öz 2004,22-25; Peykerli 2003, 63-64). Ancak, çevremize baktığımızda insana yardım hizmeti sunan bazı sağlık görevlilerinin hasta olan bireylerden “ümitsizce” kaçtıkları görülmektedir. Oysa “kaçma” davranışı yerine onlara yakınlaşmak, son saatlerinde pek çok şekilde onlara yardımcı olmakla mümkün olabilmektedir (Kübler-Ross 2010,43-44).

Bu şekilde insana yardım hizmeti sunan sağlık alanı profesyonellerinin ölümü tabu olarak nitelendirerek “kaçma” türü davranışlar sergilemeleri (Kübler-Ross 2010,44) hem de davranış bilimcilerin bu konu ile ilgili sınırlı araştırmalarının olması sebebiyle (Akça ve Köse 2008, 8-10), insana yardım mesleklerinden biri olan psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programında öğrenim gören psikolojik danışman adaylarının ölüm kaygı düzeyleri ile ilgili bir çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Danışanlarına daha etkili hizmet sunmak için öncelikli olarak psikolojik danışmanların ölüme ilişkin inançlarının ve yaklaşımlarının farkında olmalarının gerekmektedir (Chen, LaLopa & Dang 2008; Manolakis et al, 2011,5-8). Bu nedenlerden dolayı yoğun ve uzun süreli ölüm kaygısı yaşayan danışanlarla çalışacak olan psikolojik danışman adaylarının ölüm kaygı düzeylerinin belirlenmesi ve psikolojik danışman adaylarının aldıkları eğitiminin ölüm kaygı düzeylerine etkisinin olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programında öğrenim gören öğrencilerin ölüm kaygı düzeyleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

Psikolojik danışmanlık ve rehberlik lisans programında öğrenim gören öğrencilerin ölüm kaygı düzeyleri sınıf düzeyine göre farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Bu çalışma, betimsel tarama modelinde yürütülen bir araştırmadır. Araştırma grubunu, 2010-2011 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Psikolojik Danışma ve Rehberlik Lisans Programı'nın birinci ve ikinci öğretim programlarında öğrenim gören 452 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri ulaşılabilen ve çalışmaya katılmaya gönüllü 405 (242 kız, 163 erkek) öğrenci üzerinden toplanmıştır.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması sürecinde cinsiyet ve sınıf düzeyi şeklindeki özelliklerini belirlemeye yönelik "Kişisel Bilgi Formu" ile Akça ve Köse (2008) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan "Ölüm Kaygısı Ölçeği" kullanılmıştır.

Ölüm Kaygısı Ölçeği (ÖKÖ): Ölüm Kaygısı Ölçeği, Templar ve ark. (1970) tarafından geliştirilmiş ve Türkiye'de ilk olarak Şenol (1989), daha sonra da Akça ve Köse (2008) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılmıştır. Ölçek 15 maddeden oluşmakta olup, doğru-yanlış şeklinde ikili Likert tipi bir ölçek olarak düzenlenmiştir. Doğru yanıtlara 1 puan verilirken, yanlış yanıtlar puanlamaya alınmamaktadır. Puan aralığı 0-15 arasında olan testte, puanlar bu aralıkta yükseldikçe ölüm kaygısının da yükseldiği şeklinde yorumlanmaktadır.

Ölçeğin güvenilirlik çalışması, kararlılık anlamında Test Tekrar Test güvenilirliği .79, Kuder – Richardson ise .75 bulunmuştur. Ölüm kaygısı ölçeğinin faktör yapısının uygunluğu, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ile bulunmuştur. (KMO'nun 0.77; $\chi^2=916,57; P=0.00$). Bartlett testinin anlamlı çıkması ölçeğin veri grubunun faktör analizine uygunluğunu göstermektedir (Akça ve Köse, 2008).

Verilerin Analizi:

Bu araştırma modelinde, ölüm kaygısı puanı bağımlı değişken, sınıf ve cinsiyet bağımsız değişkenler olarak alınmıştır. Araştırmanın sonucunda elde edilen veriler "SPSS-15.0 Paket Programı" ile değerlendirilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde. 05 önemlilik düzeyi esas alınmıştır. Öğrencilerin ölüm kaygı düzeyleri ile ilgili puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla "t-testi", sınıf değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla "tek yönlü varyans analizi" kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin ölüm kaygı puan ortalamaları ile cinsiyet ve sınıf değişkenine ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre ölüm kaygı puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını sınamak amacıyla yapılan t- Testi sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine Göre Ölüm Kaygı Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	SS	Sd	t	p
Kız	242	9.37	3.09	403	7.77	0.00
Erkek	163	6.96	2.99			

$p < .01$

Tablo 1'deki analiz sonuçları incelendiğinde, kız ve erkek öğrencilerin ölüm kaygısı puanlarının istatistiksel olarak cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir ($p < .01$). Bir başka ifade ile cinsiyet ile ölüm kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre ölüm kaygı puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını sınamak için yapılan "tek yönlü varyans analizi" sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Ölüm	Kaynak	KT	Sd	KO	F	p	Önem
------	--------	----	----	----	---	---	------

Kaygısı							
	Gr. Arası	60.444	3	20.148	1.890	.131	Önemsiz
	Gr. İçi	4274.954	401	10.661			
	Toplam	4335.398	404	5145.694			
Sınıf	N	X	SS				
1.sınıf	92	8.19	2.88				
2.sınıf	102	8.66	3.26				
3.sınıf	71	9.04	2.53				
4.sınıf	140	8.02	3.78				
Toplam	405	8.40	3.27				

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sınıf Değişkenine Göre Ölüm Kaygı Puanlarına Uygulanan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

P>.05

Tablo 2'deki analiz sonuçları incelendiğinde öğrencilerin sınıf düzeyi açısından ölüm kaygı puan ortalamalarına göre gruplar arasında anlamlı bir fark görülmemektedir (F=1.890, p>.05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ölüm kaygısı insani korkuların temel nedenlerinden biridir ve bütün korkuları uzaktan ve yakından ilgilendirmektedir. ABD'de yapılan çalışmalarda ölüme yönelik kaygıların temelinin psikolojik olduğun kabul edilerek, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik faktörlerin ölüm kaygısını artırdığı belirtilmektedir (Abdel-Khalek 2003, 527; Abdel-Khalek ve Tomas-Sabado 2005,158-159).

Araştırmamızın bulgusuna göre ölüm kaygısı ile cinsiyet arasında anlamlı düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir (p<.01). Abdel-Khalek (2003) çalışmasında, erkeklerin ölümü kadınlardan daha fazla düşündüğü, ancak kadınların ölümle ilgili olumsuz duyguları erkeklerden daha fazla hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyet ve ölüm ile ilgili yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde, çoğunda kadınların erkeklere göre daha fazla

ölüm kaygısı taşıdıkları sonucuna ulaşılmıştır (Erdoğan ve Özkan 2007, 173; Tang, Wu ve Yan 2002,494-485; Ayten 2009, 88-90; Tang vd. 2011, 493-494). Ölçeğin uyarılama çalışmasında elde edilen betimsel istatistik değerler incelendiğinde kadınların erkeklere göre ölüm kaygısı puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Akça ve Köse 2008,8-10). Benzer şekilde, Cotter (2003)'in ergenler üzerinde yaptığı çalışmada da kızların ölüm kaygısının erkeklerden yüksek olduğu saptanmıştır. Yapılan bu çalışmaların araştırmamızın bulgusunu destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Kızların erkeklere oranla bu dönemde ölüm kaygısını daha fazla olması cinsiyetin ölüm kaygısı ile ilişkisini göstermesi açısından çarpıcıdır. Bu durum bireyin zihinsel gelişim süreci ve öğrenmeleriyle paralellik göstermektedir (Sezer ve Saya 2009,152-154).

Kızların erkeklerden daha fazla ölüm kaygılarının yüksek olmasının nedeni olarak; kızların duygusal bir yapıya sahip olmaları, yetiştirilme tarzları, kültürel değerler dikkate alınabilir (Hökelekli 1992,61-64; Kalyoncu 2011, 32-35). Kızların ve erkeklerin yetiştirilmesinde anne baba tutumları, kızların duygusal olarak daha fazla duygusal örselenmeye maruz kalmaları, kızların erkeklere kıyasla duygularını daha rahat ifade edebileceği duygusal ortamların hazırlanması (Varol 1990,44 ; Aslan, Aslan ve Alparlan 1998, 34-35) gibi durumlar kızların duygularını gizleyememelerine neden olabilir. Diğer bir ifade ile kızlardaki bu durum, kızların kültürel unsurlardaki kendilerinden beklenene uyma durumundan ve biyolojik yapıları gereği korku ve kaygı gibi duygusal içerikli tepkilere daha eğilimli olmaları ile açıklanabilir (Ayten 2009,88-90).

Araştırmamızda, ölüm kaygısı ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Tablo 2). Ancak, birinci sınıf öğrencilerinin ölüm kaygısı ortalama puanlarının ($X=8.19$), ikinci sınıf öğrencilerinin ölüm kaygısı ortalama puanlarının ($X=8.66$), üçüncü sınıf öğrencilerinin ölüm kaygısı ortalama puanlarının ($X=9.04$) ve dördüncü sınıf öğrencilerinin puanlarının ortalamalarının ($X=8.02$) birbirinden farklı olmasına karşın, bu fark anlamlı değildir ($t=0.13$, $p>.05$). Aynı şekilde, Yıldız(2006)'ın üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada üniversite eğitiminin ölüm kaygısını yükseltmede ya da düşürmede etkili olmadığı, sadece İlahiyat Fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin ölüm kaygısı puan ortalamalarının dördüncü sınıf öğrencilerinin ortalama puanlarından yüksek olmasına karşın, farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur. Bu araştırma bulgusu bizim araştırma bulgumuz ile paralellik göstermektedir. Çünkü bizim çalışmamızda da birinci sınıf öğrencilerinin ölüm kaygısı puan ortalamalarının dördüncü sınıf öğrencilerinin ortalama puanlarından yüksek olmasına karşın, farkın anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Her iki çalışmada benzer sonuçların

çıkmasının sebebi olarak ergenlik döneminin özelliklerinin etkisi olabileceği düşünülebilir. Bilindiği gibi ergenlik dönemi, psikolojik yönden fırtınalı bir dönem olup, ergenin kendisiyle ve çevresiyle sürekli bir mücadele içinde olduğu, tedirginliğin ve tutarsız davranışların, yoğun kaygıların bir dönemdir (Yörükoğlu 1993, 18). Bu dönemde, ölümle varlığın sona ereceği ve hayatın zevklerinden mahrum kalacağını düşünen genç buna bağlı olarak da kaygı ve korku hissetmektedir (Yıldız 2006, 42; Hökeleli 1991b,154).

Ölüm kaçınılmaz bir son, ölüm kaygısı evrensel bir duygu olduğundan ve kültürlerimize göre değişiklik gösterdiğinden bu durumla baş etmek oldukça güçtür (Erdoğan ve Özkan 2007, 174). Bu nedenle bireyin daha önce kullandığı baş etme yöntemleri işler hale getirilmeli ve destek sistemlerini harekete geçirmelerinde yardım edilmelidir (Karaca ve Işıl 2009,85). Çünkü sevilen birinin beklenmedik ölümü çok trajik bir deneyimdir. Yeterince yardım alamayan pek çok kişinin yıllar boyunca keder yaşamaları ve daha sonra psikiyatrik yardıma gereksinim duymaları önlenemez (Kübler-Ross 1995,56-58).

Ölüm konusunda yaşanan kaygının kişinin yaşantısını olumsuz etkilemesi durumunda bireye psiko-sosyal yönden destek sağlanması gerekli bir durumdur. Bu durumda psikolojik danışmanın öncelikle ölüm kaygısı ile ilgili kendi düşüncelerine yönelerek duygularını gözden geçirmesi, içgörü kazanması özellikle önemlidir. Bunun için de psikolojik danışman adaylarının ilgili eğitimlere aktif katılım bir şekilde katılarak kendilerini geliştirmeleri önerilmektedir. Çünkü, bilindiği gibi bireylerin ölüm hakkında rahat konuşabilmelerini sağlamak için okumaları, bilgilerini uygulamaya aktarmaları ve kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir (Yiğit 1998, 10-12).

Sonuç olarak, bu araştırmada, profesyonel anlamda insana yardım eden meslek mensubu bireylerin zaman zaman karşılaşmak istemedikleri, karşılaştıklarında zorluklar yaşadıkları "ölüm kaygısı"na karşı psikolojik danışman adaylarının durumu çeşitli değişkenlere göre tartışılmıştır.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, psikolojik danışman adaylarına ölüm kaygılarına ilişkin farkındalık kazandırmaya yönelik çalışmaların yapılması, ölüm kaygısı yüksek olan kız öğrencilerin bu konudaki duygularını ifade edebilecekleri psikolojik danışma ortamları hazırlanması ve duygularıyla yüzleşmelerinin sağlanması, bunun sonucu olarak da mesleki yaşamlarına hazırlanmalarının sağlanması, araştırmanın farklı değişkenler ve farklı örneklem grubu ile tekrar yapılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- ABDEL-KHALEK, A. M. (2003). "Death Anxiety İn Spain And Five Arab Countries", **Psychological Reports**, 93, p. 527-528.
- ABDEL-KHALEK, A.M. & TOMAS-SABADO, J. (2005). "Anxiety And Death İn Egyptian And Spanish Nursing Students", **Death Studies**, 29, p. 157-169.
- AKÇA, F. ve KÖSE, İ.A. (2008). "Ölüm Kaygısı Ölçeğinin Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması", **Klinik Psikiyatri Dergisi**, 11, s. 7-16.
- AKSU, T. ve OKÇAY, H. (2010). "Yaşam Dönemlerine Göre Ölüm Algısı ve Hemşirelik Yaklaşımı", **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, 5 (14),s. 113-126.
- ARNDT, J., ROUTLEDGE, C., & GOLDENBERG, J. L. (2006). "Predicting Proximal Health Responses To Reminders Of Death: The İnfluence Of Coping Style And Health Optimism", **Psychology and Health**, 21, p. 593-614.
- ASLAN, S. H., ASLAN, O. ve ALPARSLAN, N. (1998). "Annedeki Süregen Depresyonun Çocuktaki Depresyon ve Kaygı Düzeylerine Etkisi", **Türk Psikiyatri Dergisi**, 9 (1), s. 32-37.
- AYTEN, A.(2009). "Üniversite Öğrencilerinde Ölüm Kaygısı: Türk ve Ürdünlü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 9 (4), s. 85-108.
- BENTON, J.P., CHRISTOPHER, A. N. & Walter, M. I. (2007). "Death Anxiety As A Function Of Aging Anxiety", **Death Studies**, 31, p. 337-350.
- BOZO, Ö., TUNCA, A.ve ŞİMŞEK, Y. (2009). "The Effect Of Death Anxiety And Age On Health-Promoting Behaviors: A Terror-Management Theory Perspective", **The Journal of Psychology**, 143 (4), p. 377-389.
- CHEN, J., LALOPA, J. & DANG, D., (2008). "Impact Of Patient Empathy Modeling On Pharmacy Students Caring For The Underserved". **American Journal Of Pharmaceutical Education**, 72 (2), p.1-11.
- CÜCELOĞLU, D. (1991). **İnsan ve Davranışı**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- COTTER, R. P. (2003). "High Risk Behaviors İn Adolescence And Their Relationship To Death Anxiety And Death Personifications", **Omega: Journal of Death & Dying**, 47 (2), p. 119-137.

- ÇEVİK, Ş. (2005). "Ergenlerde Ölüm Düşüncesi, İntihar ve Din", **Değerler Eğitimi Dergisi**, 3 (9), s. 89-117.
- ÇIKRIKLAR, H. (2010). **Ölümün Tesellisi**, İstanbul: Beyaz Yayınları.
- DİK, A. (2005). "Terminal Dönemde Hastaya Yaklaşım", **Hemşirelik Forumu**, Temmuz-Ağustos, s. 59-60.
- ERDOĞDU, M. Y., ÖZKAN, M. (2007). "Farklı Dini İnanışlardaki Bireylerin Ölüm Kaygıları İle Ruhsal Belirtiler Ve Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler", **İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 14 (3), s. 171-179.
- ERDOĞDU, M.Y. (2008). "Predicting Death Anxiety by Psychological Dispositions of Individuals from Different Religions", **Erciyes Medical Journal**, 30 (2), s. 84-91.
- ERSANLI, K. (2005). **Davranışlarımız**, Samsun: Eser Ofset Matbaacılık.
- ELKINS, G.R. & Fee, A. F. (1980). "Relationship Of Physical Anxiety To Death Anxiety And Age", **The Journal of Genetic Psychology**, 137, p. 147-158.
- GEÇTAN, E. (1989). **Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GEÇTAN, E. (1981). **Psikoanaliz ve Sonrası**, Ankara: Hür Yayın A.Ş.
- GEÇTAN, E. (1990). **Varoluş ve Psikiyatri**, İstanbul: Metis Yayınları.
- GÜLSEREN, Ş., KOÇYİĞİT, H., EROL, A., BAY, H., KÜLTÜR, S., MEMİŞ, A.ve VURAL, N. (2000). "Huzurevinde Yaşamakta Olan Bir Grup Yaşlıda Bilişsel İşlevler, Ruhsal Bozukluklar, Depresif Belirti Düzeyi ve Yaşam Kalitesi", **Geriatri**, 3, s. 133-140.
- HANÇERLİOĞLU, O. (1978). **Felsefe Ansiklopedisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HÖKELEKLİ, H. (1991a). "Ölümlle İlgili Tutumlar ve Dini Davranışlar", **İslami Araştırmalar Dergisi**, 5, s. 83-91.
- HÖKELEKLİ, H. (1991 b). "Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikoloji", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 3, s. 151-165.
- HÖKELEKLİ, H. (1992). "Ölümlle İlgili Tutumların Dini Davranışla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 4, s. 57-85.

- HUI, V., K-Y. & FUNG, H. H. (2009). "Mortality Anxiety As A Function Of Intrinsic Religiosity And Perceived Purpose In Life", **Death Studies**, 33, p. 30-50.
- İNÇİ, F. ve ÖZ, F. (2009). "Ölüm Eğitiminin Hemşirelerin Ölüm Kaygısı, Ölümüne İlişkin Depresyon ve Ölümüne Hastaya Tutumlarına Etkisi", **Anatolian Journal of Psychiatry**, 10, 253-260.
- KALYONCU, H. (2011). **Ölüm Korkusu ve Panik Atak**, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, No: 316.
- KARACA, F. (2000). **Ölüm Psikolojisi**, İstanbul: Beyan Yayınları.
- KARACA, S.ve İŞİL, Ö. (2009). Ölüm Yaklaşırken Yaşananlar ve Söylenebilecekler: Bir Gözden Geçirme. **Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi**, 1(2), s. 82-87.
- KAVLAK, O., ERTEM, G.ve SEVİL, Ü.(2008). Kanserli hastalara bakım veren hemşirelerin kanserli hastalara doğruyu söyleme konusunda tutumları, **Türkiye Klinikleri Tıp Etiği**, 16, 1-7.
- KÜBLER-ROSS, E. (1995). **Sorular ve Cevaplarla Yaşamın Son Günleri** (Çev. Ed. G. Terakye), Ankara: Hür Bilek Matbaacılık.
- KÜBLER-ROSS, E. (2010). **Ölüm ve Ölmek Üzerine** (Çev. E. Uşşaklı), Ankara: Özkan Matbaacılık.
- LEDENBERG, M. & JOSHI, N. (2007). **Yaşamın Sonu ve Palyatif Bakım: In Comprehensive Textbook Of Psychiatry** (Çev. Ed. H. Aydın, A. Bozkurt), İstanbul: Güneş Kitabevi.
- LEHTO, R. H. & STEIN K. F. (2009). "Death Anxiety: An Analysis Of An Evolving Concept", **Research and Theory for Nursing Practice: An International Journal**, 23 (1), p. 24-42.
- MANOLAKIS, M.L., OLIN, J. L., THORNTON, P. L., DOLDER, C. R. & HANRAHAN, C. (2010). "A Module On Death And Dying To Develop Empathy In Student Pharmacists", **American Journal of Pharmaceutical Education**, 75 (4), p.1-13.
- ONAN, G. N. (2001). **Terminal Dönemdeki Kanser Hastalarına Bakım Veren Hemşirelerin Karşılaştıkları Güçlükler ve Başa Çıkma Yolları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- ONUR, B. (1997). **Gelişimsel Psikoloji**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

- ÖZ, F. (2004). **Sağlık Alanında Temel Kavramlar**, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- PEYKERLİ, G. (2003). "Ölümcül Hastalıklara Psikososyal Yaklaşım", **Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 25 (4), s. 62-65.
- ÖZKIRIŞ, A., GÜLEÇ, G., YENİLMEZ, Ç., MUSMUL, A. ve YANAŞ, M. (2011). "Hekim Tutumları Üzerine Bir Çalışma: Ölüm ve Ölümcül Hastaya Yaklaşım", **Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi**, 24, s. 89-100.
- ROUTLEDGE, C. & JUHL, J. (2010). "When Death Thoughts Lead To Death Fears: Mortality Salience Increases Death Anxiety For Individuals Who Lack Meaning In Life, **Cognition and Emotion**, 24 (5), p. 848-854.
- SEZER S.ve SAYA P. (2009). "Gelişimsel Açından Ölüm Kavramı", **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, 13, s. 151-165.
- SINCLAIR, S. (2011). "Impact Of Death And Dying On The Personal Lives And Practices Of Palliative And Hospice Care Professionals", **Canadian Medical Association**, 183 (2), p. 180-187.
- TANG, C. S., WU, A. M. & YAN, E. C. (2002). "Psychosocial Correlates Of Death Anxiety Among Chinese College Students", **Death Studies**, Jul-Aug., 26 (6), p. 491-499.
- TANG, P. L., CHIOU, C. P., LIN, H. S., WANG, C. & LIAND, S. L. (2011). "Correlates Of Death Anxiety Among Taiwanese Cancer Patients", **Cancer Nursing**, 34(4), p. 286-292.
- TARHAN, F. ve ARI, F. (2006). "Üniversite Öğrencilerinin Ölüm Verdikleri Anlam ve Öğrenim Gördükleri Program Açısından Ölüm Kaygısı Düzeyleri", **Yüzüncüyıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2 (3), s. 44-55.
- TARHAN, N. (2009). **İnanç Psikolojisi Ruh, Beyin ve Akıl Üçgeninde İnsanoglu**, İstanbul: Timaş Yayınları.
- TOP, F. Ü., SARAÇ A. ve YAŞAR, G. (2010). "Huzurevinde Yaşayan Bireylerde Depresyon Düzeyi, Ölüm Kaygısı Ve Günlük Yaşam İşlevlerinin Belirlenmesi, **Klinik Psikiyatri**, 13, s. 14-22.
- VAROL, Ş. (1990). **Lise Son Sınıfı Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerini Etkileyen Bazı Etmenler**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- YALOM, I. (1999). **Varoluşçu Psikoterapi** (Çev. Ed. İ. Z. Babayiğit), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- YILDIZ, A. (2004). "Çocuk, Ölüm ve Kayıp", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 11, s. 125-144.
- YILDIZ, M. (2001). "Dindarlık ve Ölüm Kaygısı", **Journal of Religious Culture**, 43, s. 1-7.
- YILDIZ, M. (2006). **Ölüm Kaygısı ve Dindarlık**, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, No: 31.
- YİĞİT, R. (1998). "Hasta ve Ailesine Ölümle Baş Etmelerinde Yardım Etme", **Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, 2 (2), s. 9-15.
- YÖRÜKOĞLU, A.(1993). **Gençlik Çağı**, İstanbul: Özgür Yayıncılık
- ZEILER, K. (2009). "Deadly Pluralism? Why Death-Concept, Death-Definition, Death-Criterion And Death-Test Pluralism Should Be Allowed, Even Though It Creates Some Problems", **Journal Compilation**, 23 (8), p. 450-459.